

Stein Ringen
Perfektní diktatura
Čína ve 21. století

Academia, Praha 2018

Ringin, Stein

[Perfect dictatorship. Český]

Perfectní diktatura : Čína ve 21. století / Stein

Ringin ; z anglického originálu The perfect

dictatorship: China in the twenty-first century ...

přeložil Jan Krist. – Vydání první. – Praha :

Academia, 2018. – 264 stran. – (XXI. století ; sv. 49)

ISBN 978-80-200-2915-7 (brožováno)

342.5 * 321.6 * 328/329 * (510) * (048.8)

- politický systém – Čína – 21. století

- diktatura – Čína – 21. století

- Čína – politika a vláda – 21. století

- studie

328 – Zastupitelské orgány. Vlády. Politické systémy jednotlivých zemí [15]

Recenzoval:

PhD. Martin Hála, Ph.D.

The Perfect Dictatorship: China in the Twenty-first Century

All rights reserved. No portion of this publication may be reproduced or transmitted in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopy, recording, or any information storage or retrieval system, without prior permission in writing from the Publisher.

© 2016 Hong Kong University Press

Translation © Jan Krist, 2018

ISBN 978-80-200-2915-7

Obsah

Úvod 9

Předmluva: Dobrý režim? 13

Kapitola 1: Vůdci 17

Kapitola 2: Co říkají 75

Kapitola 3: Co dělají 95

Kapitola 4: Co vytvářejí 167

Kapitola 5: Kdo jsou 192

Postskriptum: Lepší režim? 234

Bibliografie 247

Jmenný rejstřík 254

Místní rejstřík 257

Předmětný rejstřík 259

Podoba knihy se skládala postupně. K některým závěrům jsem došel v rané fázi práce na tomto projektu a dočkal se jejich potvrzení následným vývojem.

Jedním z mých prvních zjištění bylo, že složitě mechanismy kombinovaného centrálně řízeného a tržního hospodářství vedly k přeceňování čínské ekonomické síly. Dozajista nelze zpochybňovat výrazný ekonomický růst ani fakt, že čínské hospodářství je zjevně nesmírně silné, přesto Čína ekonomicky, a tedy celkově nepokročila v té míře, jakou její vůdci předkládali a jakou svět většinou akceptoval. Oficiální statistiky na jedné straně nadsazovaly růst socialistické tržní ekonomiky a na straně druhé ignorovaly její slabiny a náklady. S příchodem roku 2015 nahromaděné slabiny protrhly bublinu politiky předstírání a vyvrcholily krachem na burze v polovině roku, jenž otřásl nejen sebevědomím režimu a jeho obyvatel, ale i mezinárodními trhy.

Rovněž jsem zjistil, že politický systém je vhodnější popisovat jako ostře diktátorský než jako středně autoritářský. K tomuto závěru jsem dospěl na základě poslední změny ve vedení státu, ke které došlo v letech 2012–2013. Tyto nové mocenské struktury následně s mnohem větší brutalitou potlačily reálně existující i domnělé opoziční síly. Nicméně odmítám tvrzení, že Si Ťin-pching a jeho přívrženci uvrhli zemi zpátky do diktátorského režimu.

Je třeba mít na paměti, že éra ekonomického otevření se světu nijak nena-
rušila kontinuitu politického diktátorství. Noví vůdci především začali efek-
tivně využívat aparát, který už byl připravený, když se dostali k moci. Do-
mnívám se, že bychom měli o Číně hovořit jasně a bez vytaček a že všechny
analýzy jejího systému by měly vycházet z nezpochybnitelného vědomí, že
máme co dělat s diktátorským státem.

Režim využíval složitou kombinaci zákonnosti a kontroly, aby udržel svoji
jím tak vysoce ceněnou stabilitu společnosti. Koupil si legitimitu a loajalitu
štědrým ekonomickým odměňováním a utužováním reputace efektivního
vládnutí. Kontrolu prováděl pomocí propagandy, ideologické práce (thought
work) a brutální represe. Pod Si Ťin-pchingovým vůdcovstvím došlo k posunu
ve způsobu vládnutí. Se zpomalením ekonomického růstu se režim zaměřil
na zesílení kontroly, protože ztratil sebedůvěru ve svou schopnost si legiti-
mitu kupovat. Zesílil represí, navrátil se k maolistickým tradicím propagandy
a politického vzdělávání, usměrnil a centralizoval strukturu moci a posílil
roli strany. Omezil kolektivní vládu ve prospěch nového druhu vlády jed-
noho člověka spolu s náznakem kultu osobnosti svrchovaného vůdce. Což
znamenal také návrat ideologie v mnohem silnější míře než kdy od dob
Mao Ce-tunga, byť se jednalo o nový druh ideologie, se Siovou nálepkou
nacionalistického Snu o Číně. K tomu to posunu docházelo krok za krokem
a natolik systematicky, až se Siův režim nakonec etabloval jako radikálně
odlišný od režimu Teng Siao-pchinga a jeho následovníků.

V mé interpretaci je tedy stávající čínský režim méně silný a více dikta-
torský, celkově mnohem specifičtější, než je okolní svět většinou ochoten
věřit.

Tuto knihu jsem začal psát s představou, že v Číně bych měl pravděpodobně
nalézt mnohé z toho, co jsem předtím viděl v Jižní Koreji, byť v mnohem
větším měřítku.¹ Ale byla to výprava plná překvapení a vůbec jsem nena-
šel to, co jsem očekával.

Zjistil jsem, že porozumět Číně není tak obtížné, jak jsem původně před-
pokládal. V mnohém z toho, co se o ní píše, vystupuje Čína a její obyvatelé
opakovaně jako značně nevyzpytatelná a záhadná entita. Skutečnost však
taková není. Samotní Číňané o sobě tvrdí, že jsou jedinečnou prastarou

¹ Viz Ringen a kol.: *The Korean State*.

civilizaci, a část z těch, kteří na ni pohlížejí zvenčí, na tuto mytologii svých
hostitelů přistupuje. Nečínští pisatelé zdůrazňují přesvědčení, že Čína je
pro ně cizí a je obtížné ji porozumět. Je to obrovská země, a z toho důvodu
i komplikovaná, v neposlední řadě kvůli způsobu vládnutí, ale zdaléka není
záhadná. Důvod, proč pokládám Čínu za fascinující zemi, nevyčází ani tak
z její historie, jako z toho, že její dnešní systém se velmi liší od čehokoli ji-
ného lidstvu doposud známého.

Velkou roli hraje také obdiv k Číně a jejímu modelu rozvoje. Předpokládal
jsem, že tomuto obdivu propadnu, neboť rozvoj země je vskutku impozantní.
Netřím přecitlivělostí, pokud jde o autoritářské režimy, protože v Jižní Koreji
jsem poznal efektivní vládu v rukou autokratických vládců, pro které jsem
měl za tuto formu vládnutí přinašející Korejcům pokrok, vesměs jen slova
uznání. Leč jak práce na knize postupovala, nejenže se nenaplnila zmíněná
očekávání, ale má interpretace čínského modelu získávala čím dál temnější
obrysy. Čínský typ státu se nepodobá žádnému jinému typu státu. Je to dik-
tatura, odhodlaná a nesmiřitelná; důmyslná ve své formě a nekompromisní
ve své praxi. Skutečnost, že se jedná o diktaturu, bývá poněkud opomíjena
a existují tendence dávat režimu mírnější přívlastek „autoritářský“. Avšak
má přímá zkušenost s autoritářstvím v jihokorejské podobě mi dovoluje
konstatovat, že poměry v Číně jsou odlišné. Režim vládně tvrdě a navzdory
očekávání Západu nic nenasvědčuje tomu, že půjde cestou zmínění.

Mým úkolem, jež jsem s touto knihou spojil, bylo proniknout do podstaty
svěbytrného systému, analyzovat diktaturu směřující k dokonalosti způso-
bem, že v mnoha ohledech nevypadá jako diktátorský režim, jakož i dikta-
turu, která v prostředí ekonomického růstu posiluje. Chopil jsem se tedy
něčeho, co zcela vybočovalo z mého zaměření analytika demokracie. Má
se za to, že diktatury jsou kruté systémy – což však o tom čínském neplatí.
Stejně tak se má za to, že hospodářský pokrok číní diktaturu méně nezbyt-
nou – ale nikoli v Číně.

Jsem vděčný kolegům a přátelům v Číně, kteří mi s tak ohromnou veliko-
rysostí a shovívavostí napomáhali a radili. Mnozí z nich mi poskytovali
neocenitelné informace, ať už se týkaly těch velkých otázek, či nudných
a technických detailů. Setkal jsem se s úředníky na střední a místní úrovni
a vždy jsem byl velkoryse přijat. Na přednáškách a seminářích jsem se se-
tkal s mnoha studenty a čerpal z poučných a podnětných diskusí, které jsem

s nimi vedl. Čínský systém vládnutí je velmi spletitý problémem a zcela jistě jsem se ve snaze jej popsat dopustil řady chyb. Bez pomoci čínských přátel a kontaktů by jich však bylo mnohem více. Za ty, které v knize zůstaly, nesu plnou zodpovědnost.

Moje závěry ohledně čínského modelu nabraly postupně kritický ráz, na konci velmi kritický. Proto si myslím, že není příliš v zájmu mých čínských přátel, aby byli s touto knihou nějak spojováni. S některými již neudržitelnými kontakty, o jiných zase vím, že se domnívají, že jsem se k nim otočil zády, čehož velmi lituji a na tomto místě se jim hluboce omlouvám. Původně jsem chtěl svým pomocníkům poděkovat jmenovitě, ale nakonec jsem se rozhodl, že tak neučiním. Ne snad proto, že by to bylo této knize nějak na překážku, ale musím brát ohled na čínské poměry. Muži či ženy, kteří hostili cizince s kritickým pohledem na Čínu, hrozí zájem nejednoho mocenského orgánu, schopného dotyčným způsobit značné potíže, ať už k tomu má, či nemá důvod. Jakýkoli nevinný a ve svém významu zanedbatelný vztah k práci zahraničního autora se tak může stát další vítanou zbraní v rukou mstivého režimu.

Stejně jako výslovně nejmenuji čínské přátele a kolegy, neuvádím ani ty z jiných zemí. Je vskutku příliš mnoho těch, kteří mi přispěli svými myšlenkami, hledisky, kritikou i inspirací. Děkuji také všem, kdo se zapojili do diskusí a názorových výměn.

Jsem vděčný St Antony's College a jejímu Centru pro asijská studia, že tento projekt zastrešily, a tanejším kolegům i skvělým kolegům z širší komunity Čínských studií Oxfordské univerzity za jejich podporu a povzbuzování na mnoho různých způsobů.

V Hong Kong University Press můj vděk patří redaktorovi Yuet Sang Leungovi a vydavatelé Malcolm Litchfeldovi, kteří mě v mém projektu vřele povzbuzovali a podporovali; Sherlon Ipové a Carol Zhongové za jistotu, kterou projevovaly během redigování a produkce knihy, a Winnie Chauové, Jennifer Limové a Felixi Cheungovi za jejich účast na propagaci knihy od samého počátku.

Předmluva Dobrý režim?

Ve vzpomínkách na španělskou občanskou válku George Orwell, mistr psaného slova a dobrovolník na republikánské straně, prohlásil, že dle jeho názoru to, co bylo v sázce, byly „zájmy obyčejných lidí“. Mojí otázkou, na kterou hledám v této knize odpověď, je to, zda reformedovaný čínský stát slouží zájmům obyčejných lidí. Sám sebe nazývá lidovou republikou a jeho vůdci se honosí tím, že jsou obyčejnými lidmi. Je tomu však skutečně tak?

Není vyloučeno, že čínský stát je na cestě stát se dobrým režimem svého výlučného druhu. Mnoho vnějších pozorovatelů se s tímto názorem ztotožnilo.² Čínští zastánci této interpretace však nejsou naivní. Vědí, že režim má svoje chyby, ale budou argumentovat, že se s problémy vypořádává a že lidé jsou na tom lépe. Možná také sáhnou ke srovnání s Indií, dalším velkým asijským státem, který je sice demokratický, ale svému statusu nedostál a jeho obyvatelé kvůli tomu trpí.

Vezmu tedy vážně tvrzení, že čínský model je natolik zvláštní, že ve výhledu skutečně slouží zájmům obyčejných lidí. V roce 2012 se lidová republika s novým vedením posunula do další fáze svého historického pochodu.

² Poslední promyšlená, byť kritická podpora této interpretaci in Bell, *The China Model*.

Není vyloučeno, že předchodzí etapa, čas Teng Siao-pchinga a jeho přívrženců, byla meziodobím, ve kterém byl čínský dům uveden do pořádku, a že následující fáze reprezentovaná Si Ťin-pchingem na tomto pořádku jen dále staví, jak jinak než ve prospěch čínského lidu.

Pokud však režim opravdu slouží zájmům obyčejných lidí, číní tak svým vlastním originálním způsobem. Jeho instituce mají „čínské rysy“. Jestliže o sobě prohlásí, že je demokratický, že je tržním hospodářstvím, případně prvním systémem, vždy k té které charakteristice nezapomene připojit „čínskými rysy“.³ Čínský systém se od jiných odlišoval a nadále odlišuje. Musí být chápán ve své zvláštnosti a jedinečnosti, a nikoli jako třeba sovětský režim, který zázračně přežil, či jako nový člen rodiny kapitalistických států. Mimo Čínu panuje hluboce zakořeněné přesvědčení, že pokud země roste ekonomicky, stává se také též „normální“ v sociálním a politickém smyslu. Tedy z pohledu kapitalistického a demokratického Západu skoro tak normální, jako je on. Ale Čína není ani se nestává normální, je a zůstane jinou, *odlišnou*. Pod novým vedením, které radikálně změnilo jak podstatu, tak formy vládnutí, je nyní Čína jiná dokonce i ve srovnání se svojí vlastní předcházející reformovanou podobou.

Čína je země a říše, rozkládající se na území, nad nímž mají pekingští vládcí svrchovanou kontrolu. Je to impérium, které ovládá ohromná nečínská území, jako jsou Tibet, Sin-ťiang a části Mongolska (byť nelze jednoznačně rozlišovat, co je „čínské“ a co „nečínské“). Je to země ve smyslu rozsáhlého státního útvaru, existujícího v jedné hranicích. Je to národ s dlouhou historií a silným povědomím o své vlastní velikosti. A vládnout Číně vždy znamenalo budovat silný stát, usilovat o národní velikost.

Dnešní Čína je téměř tak velká jako někdejší impérium, byť dynastie Čching v 18. století ovládala větší území, jež zahrnovalo celé Mongolsko s pásy Kazachstánu, jihu a východu Ruska a Koreu a Vietnam v postavení vazalských států. Centrální řízení je možná silnější než kdy předtím, přesto v duchu tradice stále slabé. Peking je schopen udržet zemi pohromadě, ale je dalek toho, aby přímo řídil rozvoj jednotlivých provincií. Země není jenom velká, ale také různorodá. Regiony se od sebe značně liší ve svém

³ Ve svém projevu pro UNESCO o multikulturalismu a právech menšin, předneseném v Paříži na začátku roku 2014, Si Ťin-pching dokonce hovořil o „buddhismu s čínskými rysy“.

vyvoji, ekonomice, tradici, kultuře, jazyce, etnickém složení, náboženství a v mnoha dalších ohledech.

Jedná se o rostoucí světovou velmoc: velkou, byrokraticky řízenou, procházející rychlým ekonomickým růstem, sebevědomou, velmi obdivovanou a velmi obávanou. Je to nepochybně v nejkrajnější míře státem řízená země – země, která je tak silná, jak je silný stát. Jak a kde stát zemi vede a řídí?

Poznat stát – jakého je druhu, o čem je – znamená porozumět tomu, co říkájí jeho vůdci; jak je vybudován a funguje systém vlády, jak v něm fungují vůdci a co z něj vychází. Všechny režimy se musí prezentovat světu a svému obyvatelstvu a vysvětlovat a ospravedlňovat principy, na kterých fungují, a jak používají sílu. Aby se jim podřizovali doma a respektovali je ve světě, potřebují mít vůdci k dispozici nějaký narativ, který jim napomáhá získat poslušnost a respekt. A efektivní režim musí mít kapacitu jednat. Musí mít k dispozici mašinerii, prostřednictvím které mohou být slova a záměry proměněny v činy. Jak vůdci tuto proměnu dokážou uskutečnit, je částečně určováno podobou administrativy, kterou mají k dispozici. Ale jelikož se vůdci liší v tom, jak dobře jsou schopni využívat svoji byrokracii, nemůžeme definitivně poznat stát, dokud ne zjistíme, jak se důsledky jeho intencí a činů projevují mezi obyvatelstvem, ve společnosti a v okolním světě.

Čína nikdy nebude představovat krásnou utopii, ale může se ocitnout v procesu přetváření v autokracii, benevolentní do té míry, jak to jen v čínském kontextu – vzhledem k historii země a její současné komplexitě – bude možné. Může se přetvořit v režim, který čínskému lidu přinese pokrok a jenž se mu v současné historické etapě bude prezentovat jako to nejlepší, čeho lze reálně dosáhnout.

Úvahy nad touto otázkou vyvolávají ihned další – otázku ideologie. Od dob Teng Siao-pchinga, velkého moderního reformátora, byli čínští vůdci chápáni jako pragmatiči, nezátížení ideologií. Avšak čím více jsem se pokoušel porozumět tomuto státu, tím více se přede mnou vynořovala otázka, jestli stát může vypadat pragmatičky, ale zůstávat přitom stále ideologicky zatížen. V Maově době to ideologický stát byl. Zbavil se nyní ideologie, či se formuje v nový ideologický stát nemaoistického rázu? Jelikož čínský stát nelze chápat jinak než jako státostranu, není dost dobře možné této státostraně porozumět, aniž bychom nebrali na zřetel ideologii.

Obě otázky tak zjevně stojí v protikladu. Kterou cestou Čína kráčí – směrem k permanentně pragmatičkému státu, anebo k nějaké nové verzi své původní podoby, totiž ideologickému státu? A na podkladě urputného střetu mezi těmito dvěma pohledy se odvíjí následující diskuse, která s touto knihou ovšem nelončí.

Vůdci

Čínský stát není pouze stát v obvyklém slova smyslu, je to státostrana. Tím se odlišuje od ostatních států. Zjevně se nejedná o demokracii, avšak také to není typický diktátorský režim, ve kterém většinou s používáním síly vládne vojenská junta sama pro sebe či třeba jako zástupce třídy velkostatkářů.

Státostrana je více než diktatura jedné strany. Je to systém se dvěma silnými byrokracemi, jež stojí bok po boku a jsou vzájemně propletené. Stát kontroluje společnost a strana kontroluje stát. Jde o dvojitý systém kontrol. Kontrola je podstata tohoto státu. Pokud by neexistovalo rozhodnutí a odhodláni kontrolovat, neexistoval by ani racionální důvod pro takový dvojitý systém. A jakmile funguje státostrana, rozhodnutí kontrolovat a řídit je danou záležitostí. Dvojitý systém je hrozná věc, o to víc, spočívá-li v rukou schopných vůdců. Současný vůdce Si Ťin-pching je generálním tajemníkem strany, prezidentem státu a vrchním velitelem ozbrojených sil; jedná se nyní o nejsilnějšího a dominantního vůdce, jenž s rozhodností a silou využívá aparát, který má k dispozici. Velká a mocná země, silný stát a ambiciózní a chytrý vůdce – to dává dohromady sílu, se kterou je nutno počítat. Tudiž pro nás ostatní by bylo lepší, abychom porozuměli tomu, co se děje.

Státostrany jsou diktatury. Všechny z dějin známé byly diktatury a ty zbyvajcí – včetně Číny – jsou diktatury.⁴ Komunistická vláda v Číně byla diktátorská ještě dávno předtím, než komunisté ovládli celou zemi. V roce 1949 se konstituovala jako brutální celostátní režim a jako vražedná diktatura pokračovala po celou dobu vlády Mao.⁵ Dnešní Čína je sofstikovanou diktaturou, ve které jsou občánům povoleny mnohé svobody, ale jen do jisté míry. Od určitého bodu pak státostrana, pokud je to nezbytné, zasáhne – dost často ostře, aby nikdo nezůstával na pochybách, občas krutým a občas subtilním způsobem, za použití jakékoli nezbytné síly. To znamená, že člověku je od samého začátku jasně a nezapomenutelně dáno najevo, že režim, který sám sebe prezentuje světu jako reformovaný, je tím, kdo určuje pravidla a vládne, v konečném důsledku pomocí strachu, hrozeb, násilí a smrti.

Ačkoliv je pravda, že Čína je diktaturou, termín „diktatura“ ještě není dostatečný pro popis stávajícího systému. Nicméně prozatím slovo „diktatura“ postačí a já se jej budu držet, ale ještě se vrátím k mnohotvárnějšímu vysvětlení tohoto ojedinělého typu diktatury, jež v Číně vládne.

Všichni vědí, že Čína je státostrana, ale v tomto případě se jedná o jednu z natolik obecně známých samozřejmostí, že se často přehlíží. A pokud tuto skutečnost přehlížíte a pohlížíte na Čínu jen jako na nějaký další stát, nicem neporozumíte a nic správně nepochopíte.⁶

4 V současnosti zbývá ve světě jen několik málo státostran. Staré fašistické jsou pryč; stejně jako komunistické v Evropě; bývalý Sovětský svaz; africké, které se jen tvářily jako státostrany nebo se je ze sebe pokoušely vytvořit; režim strany BAAS v Iráku a (pravděpodobně) Sýrie. Kromě Číny nyní představují státostranu Severní Korea, Vietnam, Laos, Kuba a možná Eritrea. Ale dokonce i v této rodině Čína vyčnívá. Je velká, silná, efektivní a ekonomicky úspěšná.

5 Rané období lidové republiky, viz Dikötter, *The Tragedy of Liberation*.

6 Terminologické upozornění na dva pojmy, které se budou mnohokrát na následujících stránkách opakovat – víc, než bych si přál. Číňané jsou ovládnáni síří tvořenou ohromnou stranou, státem, armádou, bezpečnostními silami a ústřední a místní byrokracií. Často budu mluvit o této síří jako o „systému“, méně často jako o „režimu“. Zasadním a opakujícím se problémem toho systému je jeho „legitimita“, čímž mám na mysli to, nakolik klame a podvádí čínský lid, či alespoň některé z něj, anebo nezasvěcence; a stupen, do jakého jeho přijetí odpovídá upřímnému akceptování a loajalitě Číňanů.

Priority

Čínské vůdce obcházeli tři strašidla.

Prvním je vzpomínka na století ponižování. Když Čína vstupovala do 19. století, byla největší světovou ekonomikou a vedoucí silou v oblasti technologie a veřejné správy. Následovalo století katastrofického úpadku. Zemi si podrobily cizí mocnosti a na čínském území si zřídily kolonie a základny, někdy pod označením „koncese“, a ovládly většinu čínského zahraničního obchodu. Císařský režim se nakonec zhroutil, centrální správa se rozpadla a země dezintegrovala do vojenské diktatury a občanské války. Velké části země se staly cílem invazí a byly okupovány.⁷ Čínští vůdci a pravděpodobně i čínský lid jsou zvyklí myslet na svoji zemi jako na „říši středu“, která stojí v centru světa a ostatní země a lidé ji obklopují; jsou od středu více či méně vzdáleni a představují buď nejspíš úplně barbarské civilizace, anebo méně barbarské. Zráta pozice, která odpovídá tomuto sebeporozumění, byla poměrnou. Přetvárající postoj je, že Čína zaujímá místo ve světě oprávněně, že jí náleží přirozeným právem a že to místo se nachází ve středu. Snaha znovuzískat národu oprávněné místo ve světě vězí v myslích vůdců, kteří jsou zřejmě zdola vystaveni intenzivnímu tlaku, aby jej dosáhli. Století ponižení prokázalo, že oprávněný status Číny není zaručen a že národ a jeho síla musejí být neustále pěstovány a chráněny. Když se v roce 1949 dostali k moci komunisté, Mao prohlásil, že Čína se znovu pozvedla, a od té doby, byť s několika zvraty v tomto směřování, vůdci vidí sami sebe jako ty, kdo pracují na zmrtvýchvstání země ve světě. Tento proces se nazývá nyníjší oficiální terminologií národním „obrozením“.⁸

7 Jako obvykle v literatuře existují rozdíly v chápání rozsahu této katastrofy. Chang v *Empress Dowager Cixi* tvrdí, že během císařského režimu postupně docházelo k úspěšné modernizaci ekonomiky a veřejné správy. Mitter v *A Bitter Revolution* a *China's War with Japan* dovozuje, že nacionalistický kuomintangský režim ve 20. století byl mnohem efektivnější, než jak se všeobecně uznává. Nicméně převládající názor v Číně samotné a nepochybně v oficiální historiografii a oficiální terminologii je, že období od opiových válek až ke komunistické revoluci bylo „stoletím ponižování“. Úpadek režimu možná začal dříve, avšak vážnější vliv zahraničního imperialismu byl cítit od počátku do poloviny 19. století.

8 Jak brilantně předvádí stále výstava na téma „renaissance národa“ v pekingském Národním muzeu.

Druhým příznakem je vzpomínka na Maovy destruktivní excesy. Po roce 1949 byla země pod centrální mocí a získávala na síle a ekonomické výkonnosti. Tento slibný vývoj ale vzal za své Velkým skokem (1958–60) a Kulturní revolucí (1966–76). Jednalo se o pohromy, ničící v první řadě čínský lid, ale i režim samotný. Byly to katastrofy, které způsobily režim sám sobě, respektive jeho jediný svrchovaný vůdce obdařený absolutní autoritou. Tyto zkušenosti ukázaly, že státostřana má sama o sobě schopnost se zničit. Poučení, které z těchto procesů vyplynulo pro následující vůdce, bylo, že do procedur státostřany a systému moci a řízení musí být vestavěna ochrana proti potenciální náchylnosti k excesům.

A třetím strážidlem je vzpomínka na postupný rozklad a následný konečný kolaps Sovětského svazu, což byl režim, který si Čína brala za vzor. Z pohledu Pekingu sověští vůdci, když začali s kritikou Stalina, zanedbali vlastní systém, popřeli jeho kontinuitu, umožnili stagnování ekonomiky a uvolnili kontrolu. Kladli velké nároky na poslušnost svého lidu, avšak zapomněli jej za to odměnit blahobytem. Tato zkušenost ukázala, že ohromná komunistická velmoc, jež se konstitovala jako státostřana, se může zhroutit, pokud není chráněna a řízena silnou rukou a rozumem. Ze sovětského selhání si Čína vyvodila dvojí poučení. Jedno se týká důležitosti kontroly a toho, že vedení nikdy nesmí dovolit, aby byla narušena. Ale druhé poučení je ještě důležitější, totiž že dokonce i pevná kontrola nepostačuje. Musí k ní přistoupit ještě odměna: něco hmatatelného a prospěšného lidu, či alespoň jeho větší části. Teng Siao-pching pochopil a akceptoval, že vládcí ve svém vlastním zájmu musí odměňovat ovládané pocitem, že se nacházejí na trajektorii prosperity.

Zreformovaný režim se dal na cestu rozdělování odměn, což se projevilo jako přínosné. Nicméně otázkou nyní je, jestli se pod novým vedením kyvadlo nevydalo na cestu zpět směrem k více ideologickému vládnutí. Pokud ano, mohlo by se jednat o posun, který by měl pro čínský lid nedozírné následky – i pro celý svět.

Pro státostřanu existuje jediný svrchovaný imperativ: její vlastní trvání. Režim, který je v moci od roku 1949, považuje za nezbytné, aby zůstal u kořmíla moci i nadále. Dnešní vůdci trvají na tom, že jejich stávající režim, který se dostal k moci vítězstvím komunistů v občanské válce v roce 1949, a Komunistická strana Číny (KSC) a priori vyjadřují kontinuitu režimu. Nárokují si právo vládnout, protože revolucí osvobodili zemi a vyzvedli ji z propasti

ponížení, a tím prokázali svou schopnost udržet ji pohromadě a pod kontrolou. Noví vůdci se navíc vklínili do prastaré tradice usilování o vzestup národní síly, jež čínští myslitelé a držitelé moci považovali za svůj velký úkol, stejně jako o silný stát coby instrument tohoto úkolu.

Toto odhodlání je absolutní povahy. Když nastane kritická situace, nutným rozhodujícím faktorem je zachování režimu a jeho síly. To se ukázalo v roce 1989, kdy byla Lidová osvobozená armáda (LOA) nasazena proti lidu. Tehdy došlo k celonárodní vzpouře se široce založenými protestními hnutími a silnými revoltami v mnoha městech – jako obvykle se neví, o kolik měst se jednalo, někdy se hovoří o 80 či více městech, někdy o 130, někdy o mnohem větším počtu –, podniknými a poháněnými nespokojeností a prodchnutými voláním po demokracii. Nejednalo se o pouhé incidenty, které režim dokáže obratně zvládat, byla to revoluce. Kompromis se ukázal být nemožný. Ti v horních patrech režimu, kteří inklinovali k politickému otvírání se a kompromisu, byli odstaveni. Režim – což pro něj v jeho moderní inkarnaci bylo přznačné – se znovu potvrdil s použitím síly, ačkoli hrozilo, že tím zpochybní celý svůj projekt reform a politického otevírání země, jež hož následně pokračování se tak stalo prekérní záležitostí.

O jak tvrdý zásah se v roce 1989 jednalo, se v Číně ani ve světě příliš nepřípomíná.⁹ Zpochybnění režimu ale ve skutečnosti nebylo jen záležitostí protestujících studentů, nýbrž se jednalo o lidovou revoltu, která měla širou podporu obyvatelstva a které se účastnily různé skupiny občanů: dělníci, dokonce i úředníci a vojáci několik dní v Pekingu a zřejmě i jinde; se nejednalo jen o událost na náměstí Tchien-an-men, vzpoura a následná odplata se přelily přes celé město. A nešlo jen o události v Pekingu, byla to celonárodní vzpoura. Podobně jako tvrdost zásahu se nepřipomíná ani to, proti čemu vlastně režim tak tvrdě zasáhl. Osmdesátá léta byla obdobím nadějí. Mladí lidé se domnívali, že před sebou mají budoucnost ve stále více se otvírající společnosti. Zásahem byla zabita – nehledě na neznámý počet osob – především naděje samotná, kterou přes noc vystřídala beznaděj a prázdňný prostor na místě, kde se předtím nacházel idealismus.

⁹ Elegantní vysvětlení tohoto faktu lze najít in Lim, *The People's Republic of Amnesia. K setrvávání amnézie viz Paulson, *Dealing with China*, publikováno v roce 2015. Zde je masakr ze 4. června redukován na slovo „incident“.*

Lidem bylo řečeno, že svobodný život je něco, v co nemají doufat, a že by měli prostě zapomenout. Jasně jim bylo dáno na srozuměnou, že pokud se budou domáhat něčeho, co není k máni, stát je zastaví. Pro optimistickou generaci to představovalo ohromující zjištění a pro současné čínské dějiny zlomový bod. Diktatura byla opět potvrzena a Číňanům jasně dáno na srozuměnou, že bude trvat i nadále. Přes noc se pro každého, kdo se nechtěl stát mučedníkem, stala jedinou možnou realitou adaptace. Následky přetrvávají a jsou patrné v nihilistickém materialismu, morální korupci, cynismu, odcizení se a zmatku v identitě, které nyň v čínské kultuře a společenském životě převládají.

Ani si možná neuvědomujeme, co je a co není nového na novém „modulu“. Všichni Čínu obdivují za její proměnu a z ní vyplývající ekonomický růst. Reformy a otevření se světu jsou chápány jako transformace čínského systému, která se opírá o nový myšlenkový rozvrh, totiž že země potřebuje více ekonomický růst než zachování ideologické čistoty. Má se za to, že Teng Siao-pching a jeho spojenci jednostranně zaměřili systém na ekonomický růst, a že se tedy Čína ocitá na nejlepší cestě stát se normální zemí. Stežní v komentářích existuje uživanější fráze než ono únavné „jednostranné oddání se ekonomickému růstu“ či další rozličné verze téhož.

Ve skutečnosti však ke změně směru nikdy nedošlo. Otevření se světu, které Teng zahájil v roce 1978, bylo výlučně ekonomické povahy – a nic víc.¹⁰ Proběhlo mnoho politických reforem, ale jejich cílem nebylo politické otevření se země. Teng nesliboval měkčí způsob vládnutí, nýbrž od samého začátku zdůrazňoval, že politické řízení musí akcentovat v jednotě a „uchopit oběma rukama“ jak ekonomický rozvoj, tak politickou propagandu a ideovou práci. Neobrátil se zády k záměru zvýšit národní slávu, proslulou se stala jeho rada zemi, aby „prozatím skrývala svoje schopnosti a čekala, až přijde její čas“. Režim nebyl a není jednostranně zaměřený na ekonomický růst. Je jednostranně zaměřený na svoje zachování. Nepochybně ekonomickému růstu oddány je, ale ne pro růst samotný či pro blaho, jež by z něj mohlo plynout pro obvyčejného člověka. Ekonomický růst není cíl, je to prostředek. Režim je zaměřený

¹⁰ Poslední kritické biografie odmítají představu o Tengovi coby liberálním politickém reformátorovi a ukazují její, pokud jde o jeho praktické činy a postoje, coby stoprocentního parťáka loajálníhoho straně a s ní pevně spjatého. Viz Vogel, *Deng Xiaoping and the Transformation of China*; a Pantsov, Levine, *Deng Xiaoping: A Revolutionary Life*.

na ekonomický růst, protože vůdci vědí či věří, že bez růstu a distribuce odměn, kterou růst umožňuje, se oni a jejich víra ocitnou v nebezpečí. Zaměřenost na růst je silná, ale v konečných důsledcích není tím, oč vůdcům jde.

Změna, ke které došlo za Tengova dohledu, představovala přechod od revoluce ke gradualismu, ale nikoliv přechod od kontroly z pozice státostroany. Teng stanovil „čtyři základní principy“: držet se socialistické cesty, držet se lidové demokratické diktatury, držet se vedení komunistickou stranou a držet se myšlenek Mao Ce-tunga a marxismu-leninismu.¹¹ Objasnili rozhodně ne reformistickým jazykem, co je mimo diskusi, a učinil tak proto, aby měl zámlnku zastavit jakákoliv politická hnutí, která by vznikla a ohrožovala trvání režimu. Proběhly experimenty s politickou liberalizací, například s volbami o úroveň nad vesnicemi, ale ty byly silně kontrolovány v obavě, že jakmile bude kontrola uvolněna, nebude možné proces uvolňování zastavit. V roce 1987 byl zbaven funkce Chu Jao-pang, nominální vůdce strany, jenž byl považován za hlas liberální politické reformy. Čao C'-jang, který byl také považován za příliš měkkého, byla na čtvrtém plenárním zasedání 13. ústředního výboru ve dnech 23.–24. června toho roku odstaven a zbaven všech svých funkcí; většinu z následujících šestnácti let strávil v domácím vězení, dokud ve věku pětaosmdesáti let v roce 2005 nezemřel. Počínaje opětovným nastolením normálního stavu v roce 1989 vztah mezi státem a společností směřoval spíše k utužování se silnou kontrolou svrchu než k otevření se zespodu. Vedení, které se dostalo k moci v letech 2012–2013, energicky mluví jazykem reforem. Není pochyb o tom, že některá z těchto slov se promění v činy, avšak kolik jich bude, to prozatím stále zůstává otázkou. Existuje mnoho věcí, o kterých Si a spol. tvrdí, že je mají v úmyslu udělat, avšak co ve skutečnosti učiní, je to, že v mnohem větší míře ve straně posílili vliv leninismu a ve společnosti utužili státní kontrolu.

Mao po sobě zanechal ekonomiku v troskách a místy zaznívá názor, že to byla právě tato destrukce, na kterou Teng a jeho spojenci reagovali. Ekonomika skutečně tonula v příšerných problémech, ale Maovým dědictvím bylo také zničené politické zřízení a politický systém, pravděpodobně poškozenu ještě víc než systém ekonomický. Reformy reagovaly na obojí s dvojným

¹¹ Tyto základní principy jsou vtěleny do stanov komunistické strany „jako základu, na kterém se buduje naše země. V průběhu modernizace socialismu se musíme držet čtyř základních principů a bojovat s buržoasní liberalizací.“

programem: reformovat ekonomiku a znovu vybudovat politickou mašinerii kontroly, jak ve straně, tak v administrativě.¹² K nápravě ekonomiky došlo, to ví každý. Současně s tím byla vynaložena spousta politické práce, mající však spíše podobu restituce než skutečných reforem a otevírání se. Než aby se Čína stala běžnou normální zemí, znovu se potvrdila jako něco jiného a výjimečného.¹³

Ruku v ruce s touto extrémní snahou o sebezvěčnění jde druhá vrcholná obava, která vyrůstá z čínského historického pohledu na sebe samu a dějinné zkušenosti a jež je téměř stejně absolutní, totiž snaha o udržení a ochranu toho, co je chápáno jako národní územní integrita a bezpečnost.¹⁴ To na jedné straně znamená zabránit jakékoliv části říše, aby se vymкнуla kontrole Pekingu. Těmito citlivými oblastmi jsou západ, Tibet a Sin-tiang (což je pojmenování, které zavedla dynastie Čching pro označení starobylého domova muslimských Ujgurů a jež znamená „nové území“ či „nová hranice“). Pokud by byl režim skutečně jednostranně zaměřen na ekonomický růst, zbavil by se většíny západních provincií, které pro něj představují obrovskou ekonomickou zátěž. Něco takového je ale nemyslitelné – byť si se stejným nápadem pohrával samotný Mao, připravující se na převzetí země.¹⁵ Jakákoliv otázka ohledně poskytnutí autonomie v plném významu slova, řekněme Tibetu, není vůbec na pořadu dne, a je to něco, co by nyníější vůdce ani nenapadlo. (Tibet představuje přinejmenším jeden důležitý zdroj: vody, a to kvalitní vody.) Naopak, jsou plně zaměřeni na likvidaci etnické kultury a plynutí vody na to, aby kolonizovali západní území úředníky a migranty, čímž by tato území mohli neodvolatelně integrovat do čínského území (tato strategie se mimochodem – nenápadně a bez povšimnutí – uplatňuje v Hongkongu). Investují obrovské úsilí, aby po celém světě propagovali svůj

¹² Viz např. Shambaugh, *China's Communist Party* a Yang, *Remaking the Chinese Leviathan*.

¹³ Selhání politického otevírání se bývá někdy označováno za „zadrženu transformaci“, s touto myšlenkou přišel např. Pei ve *China's Trapped Transition*. Moje interpretace je taková, že ač došlo k mnoha politicko-administrativním reformám a třebaže ve směřování k politické reformě existovaly výkryvy sem a tam, politická reforma ve smyslu politického otevírání se nebyla nikdy oficiálním cílem. Nemohlo tedy dojít k žádnému politickému otevírání se, které by bylo následně zastaveno.

¹⁴ Viz Nathan a Scobell, *China's Search for Security*.

¹⁵ Die Snow, *Red Star over China*.

vlastní příběh o Tibetu včetně toho, že odstrašují každého, kdo s nimi chce zůstat v dobrých vztazích, od jakéhokoliv oficiálního kontaktu či výměny s dalajlamou, jednou z největších spirituálních osobností našeho věku.¹⁶ (Zastrašují úspěšně vskutku každého s výjimkou Američanů a Indů, ačkoli nyní dokonce i americký prezident chodí po špičkách kolem setkání s Jeho Svatostí, protože se nedávno zdržel publikování fotografií ze setkání s ním. Když se 5. února 2015 u příležitosti každoroční Národní modlitební snižané pozdravil pan Obama s dalajlamou a prohlásil, že je to „dobrý přítel“, mluvčí čínského ministerstva zahraničí se ohradil těmito slovy: „Šťavíme se proti každé cizí zemi, která svoji k návštěvě dalajlamy, a proti každé zemi, která využívá záležitosti Tibetu k tomu, aby zasahovala do vnitřních věcí Číny.“ Oficiální čínská tisková agentura *Sin-chua* vydala prohlášení, ve kterém uvedla, že prezidentův čin „vrazil hřeb“ do srdce čínského lidu.)

Reintegrace Hongkongu a Macaa do Číny v roce 1997 a 1999 je chápána jako milník v obnovování země. A čínští vůdci jsou rozhodnutí, že reintegrovan bude také Tchaj-wan. Musí být sice trpěliví, pokud jde o načasování, a možná i flexibilní, pokud jde o termíny, stejně jako byli v případě Hongkongu a Macaa, přinejmenším pokud jde o přechodnou fázi, avšak principiálně je status Tchaj-wanu stejně jako v případě Tibetu jasný a z jejich strany není o čem mluvit. Jejich verze politiky jedné Číny je princip, který musí respektovat všichni zahraniční vůdci, již si s nimi přeji být ve vztazích spolupráce. Tito zahraniční vůdcové jsou běžně v této otázce nuceni podlézat, například při komuniké z oficiálních setkání. (Ve zprávě Světové banky *China 2030*, která byla vypracována ve spolupráci s Vyzkumným vývojem střediskem čínské vlády připravená ve spolupráci s Vyzkumným vývojem banky *China 2030*, která Státní rady, se konstantně o Tchaj-wanu mluví jako o „čínském Tchaj-wanu“.) Ohledně Kašmíru existují nevyřešené hraniční spory s Indií a potenciálně s Pákistánem. Většina čínsko-indické hranice mezi Bhútánem a Myanmarem je sporná. Čas od času se zde do sebe obě tyto velké mocnosti pustí, občas ve výbuchu špatné nálady (například v září 2014 během Si Ťin-pchingovy

¹⁶ Je smutné sledovat, jak lehce v tomto boji vyhrávají. Na konci roku 2014 jioafrická vláda oznámila dalajlamovi, že mu nebude umožněn vstup do země, kde se měl setkat s laureáty Nobelovy ceny míru, bylo to už potřetí, co mu bylo odepráno vřum do země. Mluví čínského ministerstva zahraničí prohlásil, že „Čína vysoce oceňuje pevnou podporu jioafrické vlády, kterou prokázala ve věcech týkajících se čínské svrchovanosti a územní integrity“.

oficiální návštěvy Indie, kdy se možná jednalo o čínskou miniinvasi – tak to alespoň nazývala indická média – a možná i bez ohledu na Siuův rozkaz stáhnout se zpátky, což úspěšně vykolejilo zamýšlené budování přátelských vztahů), občas skutečnou invazi, jak tomu bylo na začátku a v polovině roku 2013, kdy čínské jednotky bez jakéhokoli varování či vysvětlení nakrátko postoupily na jih do oblasti, kterou Čína nazývá Jižní Tibet (či Jižní Si-cang). V roce 2011 postoupil Tádžikistán Číně 1 142 čtverečních kilometrů území v rámci dohody, která urovnala hranice mezi těmito dvěma státy. Ke konečnému vytyčení hranic s Ruskem a Vietnamem došlo v roce 2009.

Dále existují nebezpečné spory obzvláště s Japonskem a Vietnamem, ale také s Filipíny, Malajsií, Brunejí, pravděpodobně s Indonésií, nepřímo s Indii a možná s Jižní Koreou; všechny se týkají území a ostrovů, místy pouhých malých útesů ve Východočínském a Jihočínském moři – ty všechny představují zdroj možného konfliktu. Čínské nároky na různá vzdálená teritoria, dokonce i na Tibet, Sin-tiang a Tchaj-wan, jsou založeny na historickém podvodu, ale o to nejde.¹⁷ Člověk by předpokládal, že civilizovaní sousedé si v moderním světě najdou způsob, jak vyjednávatím urovnat malicherné spory, ale zatím se neobjevil ani náznak toho, že by Čína s výjimkou vyjednávání z pozice síly k něčemu takovému vůbec inklinovala.

Někdy kolem a po změně ve vedení země a strany v letech 2012–2013 Čína ve svém přístupu přitvrdila a své nároky klasifikovala jako „životně důležitě zájmy“. V důsledku to znamená, že Čína nebude souhlasit s žádnou zprostředkovací dohodou, a tento postoj ještě podpořila narůstající civilní i vojenskou přítomností a výstavbou infrastruktury na a kolem sporných ostrovů a vod. Jedná se zjevně o strategii postupného navozování situace tak, aby se z ní posléze stal praktický fakt; z nějž plyne, že řečené skály, vody a jejich zdroje patří Číně se všemi právy je využívat. Čínští vůdci jsou občas, pokud jde o vyjadřování, smířliví, ale jejich aktivity v těchto vodách pokračují i nadále.¹⁸ Ministr zahraničí Wang I využil příležitosti tiskové konference během zasedání Všečínského shromáždění lidových zástupců

¹⁷ Viz např. pokud jde o Sin-tiang, Holdstock, *China's Forgotten People*.

¹⁸ Což zahrnuje i budování umělých ostrovů na malých skaliscích a útesech, na kterých jsou pak stavěny základny, někdy dokonce s přistávacími drhami, které lze potenciálně vojensky využívat. Pro hledání „čínských umělých ostrovů“ na leteckých záběrech viz YouTube.

v roce 2014 k tomu, aby potvrdil přitvrzení čínského postoje. Na otázku japonského novináře týkající se zhoršení vztahů mezi Japonskem a Čínou odpověděl, že „pokud jde o principiální věc – historii a území – neexistuje prostor pro kompromis“, a dodal, že v čínské pozici „nedojde ohledně tohoto k žádné změně“. Oficiální politická stanoviska se opakují při každé příležitosti, jak to třeba učinil ministr obrany Čchang Wan-čchuan při setkání s ministrem obrany Spojených států Chuckem Hagelem v Pekingu 16. května 2015. Na společné tiskové konferenci prohlásil, že čínské nároky v Jihočínském moři jsou „neochvějně“ a že čínské „odhodlání zabezpečit naši vlastní suverenitu a teritoriální integritu je pevné jako skála“. Dvacátého šestého května 2015 na briefingu ministerstva zahraničí jeho tiskový mluvčí varoval Filipíny, že „malá země nemůže neustále vznášet protesty“. Oficiální mapy (dokonce v oficiálním leteckém časopisu *Air China*, mapě počasi v oficiálním anglojazyčném deníku *China Daily* a mapě v šanghajském muzeu, zobrazující rozložení etnik v Číně, třebaže se v oblastech moře nevyskytuje pochopitelně žádné etnikum) zahrnují celou oblast Jihočínského moře až ke břehům sousedních států do čínského území, a to včetně mořské hranice známé jako „devítibodová linie“, což celkově obnáší tři miliony čtverečních kilometrů oblasti Jihočínského moře z celkové rozlohy 3,5 milionů kilometrů čtverečních. Tento agresivní postoj ještě posiluje postoj čínského námořnictva, které chce, aby státem vlastněná China National Offshore Oil Corporation expandovala a získala přístup k předpokládaným zásobám ropy v této oblasti. Dokonce fantastové ve vysokých a nízkých patrech politiky sní o národní slávě, pohrávají si s romantickými vizemi války a nenávidí Japonsko a Japonsce. V jedné Číně se sousedními státy se ozývá hrozivý podtón typu „síla je právo“, což je náhled, který je dle mých zkušeností široce rozšířený mezi čínským obyvatelstvem, včetně těch, kteří jsou vzdělaní a důvěrně znají způsob, jak svět funguje, totiž jinak, nešovinnisticky. Když čínský ministr zahraničí Wang I v prosinci 2013 v Pekingu veřejně a vědomě nediplomaticky vynadal australské ministryni zahraničí Julie Bishopové za australskou kritiku čínského jednostranného zřízení „vzdušné obranné zóny“ v Jihočínském moři mezi Tchaj-wanem a Japonskem, ihned se na čínských internetových stránkách zvedla vlna šovinistické podpory (ač nikdy netuší, nakolik byla tato podpora zdoma organizována shora). To vše nepochybně odkazuje zpět do historie k tradici Číny, která očekává od těch, kdo sídlí na jejích hranicích „tributy“, a je znamením

toho, co si o sobě myslí čínští vůdci a co si myslí o své zemi. Situaci nijak neprosplívá, že oficiální představitelé Japonska reagují rétorikou plnou nacionalismu a militarismu.

Čína není ve světě imperialisťckou mocností a řečeno slovy jejích vůdců, ani nesměruje k tomu, aby se jí dneska stala – i když možná mají jisté obtíže přesvědčit o tom národy Střední Asie, části Afriky a vůbec všechny, kdo jsou citliví na šíření státem podporovaných čínských diaspor do vzdálených koutů zeměkoule.¹⁹ Režim si zakládá na svém modelu vlády a rozvoji, avšak nezdá se, že by se zaměřoval na to, aby byl efektivní i v jiných oblastech. Vyžaduje vliv a respekt, včetně respektu ke svým ekonomickým zájmům, ať se nacházejí kdekoliv, a do jisté míry vyžaduje i podřízenost, zejména od svých sousedů. Svědčí to o nejistém a téměř paranoidním státu, jehož vůdci se starají o úctu, kterou si Čína dle jejích přesvědčení zaslouží. Časté stížnosti v oficiálních komentářích na špatné chování jiných se obvykle točí kolem výtek, že pokud tyto druzí neprokazují náležitou úctu čínským autoritám, uráží tím čínský lid. A to znamená hrozbu válkou sousedům, jako jsou Indie (kterou Čína napadla v roce 1962) a Vietnam (který Čína napadla v roce 1979). Lehce se také uráží nad jakoukoliv výtkou a jsou citliví na hraniční spory a vůbec na všechno, co čínští vůdci považují za ohrožení územní integrity Číny. Když se v roce 2010 britský premiér David Cameron setkal s dalajlamou, byly s Čínou přerušeny oficiální vztahy a musel zrušit plánovanou návštěvu země. Když byl později na konci roku 2013 s to návštěvu vykonat, bylo to jen díky tomu, že – alespoň na veřejnosti – Číně slepě podlézal ve věcech dotýkajících se lidských práv, a to obecně i konkrétně ohledně Tibetu. Čína je šikanující stát, staví se tak ke svým sousedům a ke komunikativnímu, kdo si dovolí jej zklamat, dokonce i v malířkостech. Před návštěvou čínského ministerského předsedy Li Ke-čchianga ve Velké Británii v červnu 2014 si plánuje jeho cesty oficiálně stěžovali kanceláři na Downing Street, že rudý koberec, po kterém měl při oficiálním uvítání na Heathrow kráčet a který byl tři metry dlouhý, je příliš krátký.²⁰ Když v roce 2010 norský Nobelův výbor udělil Nobelovu cenu míru Liou Siao-poovi, prominentní postavě opozice, který se poté ocitnul a stále

¹⁹ K expanzi čínské diaspory viz Cardenal a Araujo, *China's Silent Army*. Ve Střední Asii viz Laruelle a Sebastian Peyrouse, *The Chinese Question in Central Asia*.

²⁰ Jak odhalily *Financial Times* 20. června 2014.

ještě je ve vězení, vládá této malé zemi, která nemůže nijak ovlivňovat rozhodnutí Nobelova výboru, byla potrestána. Všechny oficiální styky s Čínou byly zrušeny do té míry, že norský velvyslanec v Pekingu přestal být zván na diplomatické události, což byla ukázka malichernosti, která přetrvávala nezvykle dlouhou dobu (i když norská vláda nejspíš svoji pozici na začátku roku 2014 vylepšila, protože odmítla pro dalajlamu, laureáta Nobelovy ceny míru, uspořádat oficiální recepci, jeho návštěva v zemi byla označena za „soukromou“ a do budovy norského parlamentu mohl vstoupit jen bočním vchodem). Čínští vůdci možná nelžou, když trvají na tom, že Čína nepředstavuje hrozbu komunikativnímu, kdo neopornuje jejím sebedefinovaným „životním zájmům“ a kdo i jinak ochotně spolupracuje, zejména v ekonomických záležitostech, a jedná s ní s nanejvýš důležitým respektem.

Na druhé straně se Čína stává velmi mocným státem, včetně vojenské oblasti a chová se tak, že si zahrává s ohněm. Lidová osvobozená armáda je silnější než kdy předtím a zůstává důležitým faktorem mašinérie vládnutí. Kombinace nejistoty a agresivity je nebezpečná u jakéhokoliv státu, o to víc u takového, který je stále více nacionalisticky zaměřený, vládně velkou vojenskou silou a je nadmíru citlivý na prokazování úcty ze strany druhých.²¹ Vůdci vidí svoji zemi tak, jako by byla v neustálém sváru o vedoucí místo ve světě, a domnívají se, že jim je proto ohrožována. Zdola i od establishmentu se nacházejí pod tlakem šovinismu, nacionalismu a militarismu. Jejich chování vůči sousedům je agresivní a plně provokativních rysů, které do konfliktů také zatahují třetí mocnosti. Co vlastně vůdci chtějí, není tak docela známo, možná dokonce oni sami nemají žádnou jasnou představu, ale stejně jako i ostatní mocní vůdci před nimi uvolňují síly, které pak nedokážou dostat zpátky pod kontrolu.

Vládci mají dobré důvody pro to, aby se zaobírali problémem územní integrity. Při pohledu do historie zjistíme, že schopnost ústředních orgánů ovládat to, co si nárokovaly, představovala nanejvýš potřebnou věc. Čínská republika si od roku 1912 kladla za cíl teritoriální konsolidaci, nicméně nebyla jí schopna dosáhnout a principiální požadavek na stávající režim a jeho oprávnění vládnout je to, zda uspěje ve sjednocování země a zda

²¹ Christensen v *The China Challenge* uvádí, že Čína je země, která se „z historických důvodů cítí jako národ uktřívěná“ a nemá ve světě opravdové spojení (s pochýbnou výjimkou přátelství se Severní Koreou).

bude neoblomný v teritoriálních záležitostech. Avšak stěží má důvod, aby se jako k obrané uchýlil k nacionalismu a agresivitě.

To to je zájem režimu číslo jedna a jeho dvojitá starost, jež přebíjí všechny další. Existují ještě další cíle a oblasti, ve kterých je potřeba být opatrný a jež jsou vestavěny do modelu vládnutí, který je nyní nastaven. Prvním subcilem, o kterém jsme už hovořili, je ekonomický růst. Režim je odhodlán zajišťovat ekonomický růst, protože se domnívá, nepochybně oprávněně, že obyvatelstvo očekává zlepšování ekonomické situace, kterou samo navíc stimuluje, a že nemůže úspěšně prokázat legitimitu své vlády bez toho, že by tato očekávání nenaplnil a nezajistil ekonomický růst – a to výrazně. Odhodláni zajistit ekonomický růst je silné, avšak – opět – nejedná se o odhodláni, jež stojí nade vším ostatním. Pokud by režim musel dát ekonomický růst na mísku vah, aby uchoval sám sebe, učinil by to. Lze si dobře představit, že může akceptovat ohromné ekonomické oběti ve prospěch uchování svojí vlastní představy o územní integritě, a dokonce i ve prospěch povzbuzování národní slávy. Východní Asie je oblast nebezpečných tenzí. Čínská ekonomika je obchodem a investicemi propojena se sousedními zeměmi. A je v jejím vlastním zájmu spolupracovat s nimi, ale národy se ne vždy chovají podle racionálních kalkulací. Válka často nastává tehdy, když je racionalita překonána lehkomyšlností či nešťastnou náhodou. V dané situaci by mohl být režim ekonomický růst ochotný obětovat či být polapen v pasti jeho obětování ve prospěch silnější věci národa. Válka tedy není nemyšlitelnou záležitostí. A pokud by vypukla, dejme tomu mezi Čínou a Japonskem, část viny by ležela na bedrech čínských vůdců, jelikož nevěnovali dostatečnou pozornost nebezpečím, kterých si byli vědomi.

Režim se na základě bolestiplných zkušeností svých a zkušeností jiných naučil, že je třeba vládnout s opatrností. Prvním varováním a důvodem k opatrnosti je problém adaptability. Mao byl dogmatický, což vyústilo v destruktivní Sovětský svaz se nedokázal adaptovat, proto se rozpadl. Čínským modelem je zůstávat stále v pohybu. Vládnutí se reformuje, postupuje krok za krokem metodou pokusů a omylů. Hlavní vůdci vědí, že jejich možnosti jsou limitované, nebo člověk alespoň doufá, že si toho jsou vědomi. Ale i tak došlo ve způsobu vládnutí vedení po roce 2012 k radikálnímu posunu; moc byla neúprosně soustředěna v centru: od občanské společnosti (už tak v žalosném stavu) se přesunula na stát, z místních vláď se přesunula do Pekingu, v rámci státostřany ze státu na stranické orgány a ve straně samotné ze strany na

generálního tajemníka osobně. V polovině roku 2015 byla oznámena i centralizace moci ve strukturách vojenského velení. Avšak jestli to umožní vůdcům více všechno kontrolovat, to zůstává otevřenou otázkou. Pokud přestanou být opatrní a začnou očekávat dokonalost, nejspíš zjistí, že budou-li postupovat příliš tvrdě a usilovně, octnou se na nejlepší cestě k selhání.

Dalším důvodem k opatrnosti je problém kolektivního vládnutí. Vláda pod Maem byla zpočátku úspěšná, dokud byl schopný vládnout svojí nespornou osobní autoritou, ale pak – současně s tím, jak budila čím dál větší znechucení – se proměnila v katastrofu. Teng po sobě zanechal jako jeden ze svých odkazů princip kolektivního vedení. A možná se teď děje, že zpětným pohybem kvadla dějin je kolektivní vedení odsouváno stranou a systéme se vrací opět k vládě jednoho muže. Si Ťin-pching krok za krokem ve svých rukou koncentroval stále víc byrokratické moci, demonstroval agresivní ochotu tuto moc používat, včetně očišťování strany a administrativy od úchylkářů (ideologických) a skutečných či domnělých oponentů, a dovoluje, aby se kolem jeho osoby začaly množit a objevovat prvky kultu osobnosti. Možná může dosáhnout pozice jakéhosi nového císaře a možná na tom i pracuje.²² Doposud se principy kolektivního vedení zdály být dodržovány, avšak nyní to vypadá, že Si Ťiv neomalený direktivní styl vládnutí shora dolů se odchyľuje od stylu postupu kruček za kručkem, který se objevil v reformním období. Pokud to způsobí, že se Čína vrátí k rigidnějšímu příkazovému systému vládnutí, mohlo by se to začít jevit jako silná vláda, ale také v kontextu čínské velikosti a komplexnosti jako vysoce riziková strategie.

Třetím a rozhodujícím důvodem k opatrnosti je udržení kontroly. Jedná se o systém, který má odhodláni kontrolovat naprogramováno ve své DNA. Kontroluje, protože musí, protože kontrola je tím, čím režim je. Z čínského úhlu pohledu se Sovětský svaz zhroutil nejen proto, že dovolil sám sobě, aby postupně čím dál víc kornatěl, ale také z toho důvodu, že po Stalim nově smrti zanedbával státostřanický systém kontroly, jednotu strany a ozbrojených sil a aparát vnitřní bezpečnosti. Čínský systém je, pokud jde o kontrolu společnosti, mírnější, či snad spíše důmyslnější, ale nedopouští se žádných chyb: kontrola stále přetrvává, je udržována, zdokonalována a využívána.

²² „Si není *primus inter pares* jako Ťiang a Chu, je jednoduše *primus*.“ Uvedl Roderick MacFarquhar v *New York Review of Books* 13. srpna 2015.